

УДК 327.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.40.18>

Дерев'янку І. П.

к. істор. н, доцент,

кафедра міжнародних відносин та стратегічних студій,

Державне некомерційне підприємство

«Державний університет «Київський авіаційний інститут»,

пр. Любомира Гузара, 1, м. Київ, 03058, Україна

E-mail: derevianko_ip@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2908-6405>

АСИМЕТРІЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ СОЮЗІВ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті фокус уваги зосереджений на асиметрії військово-політичних альянсів у другій половині ХІХ ст., відносини в яких формувалися відповідно до стратегічних цілей і перспектив як сильніших, так і слабкіших держав. Друга половина ХІХ ст. ознаменувала новий етап у розвитку військово-політичних альянсів, зумовлених політичною та військовою динамікою того часу. Асиметричні відносини в модерний період в альянсах визначені різними факторами, включаючи політичну, військову, економічну й технологічну нерівність між державами та регіонами. Військово-політичні блоки характеризувалися різними рівнями військового потенціалу, політичного впливу та стратегічних інтересів, що часто призводило до напруженості й реконфігурації. Дисбаланс сил, властивий цим альянсам, згодом відіграє значну роль у підготовці до Першої світової війни, оскільки різні країни намагалися використати свої асиметричні відносини, щоб або зберегти, або порушити баланс сил у Європі. У Троїстому союзі Німеччина була домінуючою силою та мала непропорційний вплив на Австро-Угорщину й Італію. Цей військово-політичний блок не був позбавлений внутрішніх розбіжностей, і тому єдність, загальна згуртованість альянсу була слабкою. Франко-російський альянс, попри економічну та військову асиметрію, був більш збалансованим, ніж Троїстий союз. Фінансова й військова підтримка Франції Росії певною мірою послабила асиметрію, але настійкість у відносинах між країнами, внутрішня нестабільність Росії завжди залишилася потенційною загрозою для ефективності альянсу. З'ясовано, що асиметричний характер обох альянсів є очевидний з огляду на їхні потенціали. Асиметричні альянси, що характеризуються нерівними взаємними зобов'язаннями, динамікою влади й стратегічними інтересами між державами-членами, відіграли вирішальну роль у формуванні геополітичного ландшафту напередодні Першої світової війни.

Ключові слова: асиметрія, асиметричні відносини, військово-політичні альянси.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок з науковими або практичними задачами. Сьогодні асиметричні альянси, сформовані на нерівноправних засадах, є критично важливими елементами міжнародного порядку. Відносини в альянсах формуються відповідно до стратегічних цілей і перспектив як сильніших, так і слабших держав. Незважаючи на притаманну асиметрію, ці союзи часто існують через взаємозалежність і стратегічні вигоди, які вони пропонують обом сторонам, хоча вони також можуть призвести до напруження, коли інтереси слабшого та сильнішого партнерів розходяться.

Асиметрія військово-політичних альянсів у другій половині XIX ст. є надзвичайно важливою темою для дослідження природи асиметрії міжнародних відносин і тодішніх глобальних геополітичних процесів. Дослідження асиметричних союзів дає змогу зрозуміти, як нерівність між союзниками впливала на стабільність міжнародної системи та як така нерівність могла призводити до конфліктів. Це особливо важливо для аналізу причин Першої світової війни, де такі союзи відіграли ключову роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, методологічної основи дослідження. Тема асиметрії військово-політичних альянсів у другій половині XIX ст. посідає помітне місце в дослідженнях науковців, оскільки є важливим складником розвитку міжнародних відносин у цей період. Асиметрію військово-політичних альянсів у контексті міжнародних відносин у XIX ст. досліджували П. Шредер, Д. Лівен, О. Пфланце, Дж. Брейлі, Д. Конібер, Р. Жиро, С. Сігел, К. Кларк, К. Франк.

Дослідники в наукових розвідках розкривають особливості дипломатичної діяльності, формування коаліцій і підкреслюють значення дисбалансу сил, який відіграв ключову роль у формуванні міжнародних відносин. Учені також досліджують мотивацію, структуру й наслідки асиметричних партнерств у рамках альянсів.

Можливість осмислити мінливість, структуру альянсів, які здійснювали вплив на європейську стабільність і динаміку влади в Європі наприкінці XIX ст., дає праця Ж. Седуї (Sedouy, 2009). Російсько-французьку співпрацю в контексті фінансових і дипломатичних відносин досліджує С. Сігел (Siegel, 2014). Економічний аспект франко-російського альянсу розглядає французький історик Р. Жиро, стверджуючи, що економічні інтереси, зокрема французькі позики Росії, відіграли вирішальну роль у зміцненні політичного та військового партнерства між двома країнами (Girault, 1973).

Відомий британський історик Д. Лівен розглядає взаємодію великих і малих держав і роль асиметрії в контексті міжнародних відносин. Також він досліджує міжнародні відносини напередодні Першої світової війни та вплив асиметрії на дипломатичні відносини й баланс сил. Хоча його роботи не зосереджені виключно на концепції асиметричних відносин, вони все ж підкреслюють значимість асиметрії в міжнародних відносинах (Lieven, 2003).

Загалом теоретичний підхід до питання асиметрії міжнародних відносин вимагає широкої системи координат і більшої концентрації уваги на факторах, які спонукали держав до створення військово-політичних союзів. Отже, академічні дослідження асиметричних військово-політичних альянсів у другій половині XIX ст. дають можливість сформулювати глибоке уявлення про асиметричний характер міжнародних відносин у цей період і краще зрозуміти, як держави з різними можливостями співпрацювали для досягнення спільних цілей, що мало великий вплив на глобальну політику.

Дослідження асиметрії військово-політичних союзів у другій половині XIX ст. ґрунтується на кількох методологічних засадах. Передусім важливим є принцип історизму, що передбачає розгляд міжнародних відносин у контексті конкретної епохи – доби після Кримської війни, об'єднання Німеччини й Італії, колоніального суперництва й формування перших міждержавних блоків. Застосування системного підходу дає змогу аналізувати союзи як цілісні структури відносин між державами, у яких виявляється нерівність політичного впливу, економічних можливостей і військової сили. Важливим є й порівняльно-історичний підхід, що дає змогу зіставити Троїстий союз (Німеччина – Австро-Угорщина – Італія) та

Антанту (Франція – Росія – Велика Британія) з погляду внутрішньої асиметрії. Дослідження також спирається на концепцію балансу сил, адже саме співвідношення потенціалів визначало, яка держава виступала провідним учасником союзу, а яка – залежним партнером. Водночас застосовується й політико-реалістична парадигма, відповідно до якої держави діяли насамперед у власних інтересах, що зумовлювало нестійкість і нерівність військово-політичних об'єднань.

У процесі дослідження використано історико-порівняльний метод, який дав змогу виявити спільні й відмінні риси союзів другої половини XIX ст. Кількісний метод допоміг визначити реальний рівень асиметрії шляхом зіставлення військового й економічного потенціалу країн-учасниць. Проблемно-хронологічний метод забезпечив послідовний розгляд процесу формування, функціонування і трансформації союзів.

Отже, методологія дослідження асиметрії військово-політичних союзів у другій половині XIX ст. базується на принципах історизму, системності й порівняльного аналізу, а дослідницький інструментарій включає поєднання класичних історичних методів із кількісними й міждисциплінарними підходами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Попри значний інтерес науковців до проблеми військово-політичних союзів другої половини XIX ст., низка аспектів залишається недостатньо вивченою. Насамперед це питання ступеня асиметрії всередині союзів. Недостатньо досліджено також вплив асиметрії на стабільність союзів: нерівність сил забезпечувала їхнє довготривале існування чи, навпаки, підривала внутрішню єдність.

Окремою невирішеною проблемою залишається врахування економічного чинника. Традиційно дослідження зосереджуються на військовій потужі держав, тоді як питання економічної залежності союзників і її роль у формуванні асиметрії розглядаються побіжно.

Виходячи з цього, можна сформулювати таку гіпотезу: асиметрія військово-політичних союзів у другій половині XIX ст. була закономірним наслідком нерівномірного розвитку великих держав Європи. Вона зумовлювала залежність слабших учасників від провідних держав, що, з одного боку, сприяло підтриманню загальноєвропейського балансу сил, а з іншого – створювало внутрішні суперечності, які робили союзи менш стабільними. У перспективі саме ці суперечності відіграли значну роль у загостренні міжнародної ситуації та підготували ґрунт для Першої світової війни.

Формулювання цілей дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні сутності асиметрії військово-політичних союзів у другій половині XIX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Поняття асиметрії в міжнародних відносинах стосується нерівної динаміки влади між акторами, де один володіє значно більшим військовим, політичним та економічним потенціалом, ніж інший. Відповідно, ця асиметрія впливає на формування природи дипломатії, військово-політичних альянсів, конфліктів і міжнародних договорів (Womack, 2006; 2016). Застосування цієї концепції до модерного періоду висвітлює ключові зміни в європейській і глобальній політиці.

Друга половина XIX ст. ознаменувала новий етап у розвитку військово-політичних альянсів, зумовлених політичною та військовою динамікою того часу. Асиметричні відносини в модерний період в альянсах визначені різними факторами, включаючи політичну, військову, економічну й технологічну нерівність між державами та регіонами.

Зазначений період позначений не лише проявами асиметрії в міжнародних відносинах, тому домінуванням європейських держав, а й появою нового полюса сили – Німеччини, який сприяв формуванню нових контурів асиметричних відносин і політичних блоків.

Асиметрія в економічній і військовій потужності між Пруссією та іншими німецькими державами дала Пруссії змогу домінувати в процесі об'єднання Німеччини. Виважена й прагматична дипломатія Бісмарка, спрямована на міжнародну ізоляцію Австрії, та її поразка в австро-пруській війні змінили динаміку влади в Центральній Європі. Перемога Пруссії над Австрією сприяла об'єднанню німецьких держав під її керівництвом і позбавляла Австрію можливості втручатися в німецькі справи. Наслідки австро-пруської війни заклали міцні основи тривалої асиметрії відносин між Пруссією (пізніше Німеччиною) та Австрією (Pflanze, 1963).

Франція, щоб зберегти в Європі домінуюче положення, прагнула запобігти об'єднанню Німеччини. Відчуваючи загрозу через зростання могутності Пруссії, Франція змушена була оголосити їй війну. Проте Франція, опинившись у цілковитій політичній ізоляції й не маючи військової та організаційної переваги, зазнала важкої поразки в цій війні. Переконлива перемога Пруссії, що призвела до проголошення Німецької імперії в 1871 р., кардинально змінила баланс сил у Європі, створивши асиметричні відносини як з Францією, так і з Австрією.

Поразка Франції у війні проти Пруссії (1870–1871) і проголошення Німецької імперії призвели не лише до напружених відносин між двома країнами, а й до асиметричного формату взаємодії між ними, який визначав вразливість Франції у відносинах із Німеччиною. Щоб мінімізувати асиметрію та загрозу з боку могутнього східного сусіда, Франція змушена була шукати точки дотику з Російською імперією та Великою Британією, що, зрештою, призвело до створення Антанти (Breuilly, 1996).

Отже, створення Німецької імперії в 1871 р. засвідчило появу нового центру сили в Європі та як наслідок нової мережі асиметричних відносин. Пруссія, будучи домінуючою силою в Німецькій імперії, підтримувала асиметричний формат взаємодії з іншими меншими німецькими державами, тоді як слабші держави зберігали певний ступінь внутрішньої автономії, Пруссія володіла непропорційною владою в нещодавно об'єднаній імперії. Ця внутрішня ієрархія створила нерівну динаміку влади в самій Німецькій імперії. Пруссія контролювала більшість аспектів зовнішньої політики та військових питань, а її король виконував функції німецького імператора (Bayly, 2003).

Порівняно з Францією, Австрією, Італією та іншими європейськими державами новопостала Німеччина володіла більшою військовою, економічною й політичною потужністю, що створювало підґрунтя асиметрії у відносинах між ними.

Загалом відносини Німеччини з європейськими державами були глибоко сформовані асиметрією, з огляду як на її набуття статусу центральної сили в Європі, так і зміни балансу сил між Німеччиною та її сусідніми державами. Ключовими моментами асиметрії стали об'єднання Німеччини під егідою Пруссії й стратегічне управління відносинами з європейськими державами.

Саме використання Бісмарком військової та дипломатичної асиметрії, зокрема його маніпуляції союзами й війнами (союз трьох імператорів, австро-пруська та франко-пруська війни), сприяли домінуванню Пруссії й остаточному об'єднанню Німеччини (Breuilly, 1996, p. 145).

Після об'єднання Німеччини вістря дипломатії Бісмарка було спрямоване на зміцнення політичних позицій Німеччини на міжнародній арені. Його підхід ґрунтувався на створенні асиметричних альянсів і договорів, водночас часто використовувалися вразливі сторони інших держав.

Загалом утворення асиметричних союзів, які характеризувалися нерівністю у військовій, економічній і політичній силі між союзниками, стало характерною рисою міжнародних відносин у другій половині XIX ст. Саме тоді на тлі геополітичного протистояння, колоніальної боротьби й появи нових полюсів сили виникла низка асиметричних альянсів, у які входили нерівнозначні за потенціалами держави. Відповідно, домінуюча держава формувала відносини зі слабшою, що призводило до дисбалансу сил у партнерстві.

Зокрема, утворення Союзу трьох імператорів на погляд «залізного канцлера» мало стабілізувати відносини з Австро-Угорщиною та Росією, котрі могли загрожувати інтересам Німеччини, яка прагнула утримати Францію в політичній ізоляції, водночас урівноважуючи напруженість між Росією та Австро-Угорщиною, чий інтереси на Балканах часто стикалися.

Німеччина, будучи архітектором альянсу, займала в ньому домінуючу позицію й значною мірою визначала його дипломатичний напрям. Військова міць і потужна економіка Німеччини давали їй змогу діяти як посередник і протиставляти дві імперії одна одній, підкреслюючи асиметричний характер відносин (Stevenson, 1997).

Хоча відносини між цими трьома імперіями були спрямовані на підтримку балансу сил у Європі, за своєю природою вони були асиметричними через відмінності у військовому, економічному потенціалі, геополітичних інтересах і дипломатичних цілях.

Російська імперія, будучи найбільшою та потужною у військовому відношенні, стикалася зі складним синтезом внутрішніх і зовнішніх проблем. Інтереси Росії на Балканах часто йшли в розріз інтересам Австро-Угорщини, особливо щодо впливу на слов'янські території. Це створило залежність від німецької дипломатії, додавши ще один рівень асиметрії в альянсі (Lieven, 2003).

Австро-Угорщина була найслабкішою ланкою в цьому альянсі. Вона не могла скласти конкуренцію Німеччині й Росії як в економічній, так і у військовій сфері, а її поліетнічна імперія дедалі більше занурювалася у вир нестабільності. Усе це обмежувало можливості дуалістичної монархії демонструвати свою силу, особливо у відносинах із Німеччиною та Росією. Вразливість Відня у відносинах зі слов'янським населенням і його конфлікт інтересів з Росією на Балканах зробили країну найбільш залежною в альянсі.

«Союз трьох імператорів» виявився хиткою політичною конструкцією через асиметрію силових можливостей та інтересів. Зрештою, загострення нездоланих суперечностей між Росією та Австро-Угорщиною на Балканах призвели до розпаду альянсу, попри посередницькі зусилля Німеччини, які виявилися малоефективними, щоб запобігти цьому процесу.

Явну асиметрію відображав і союз між Німеччиною та Австро-Угорщиною, укладений 7 жовтня 1879 р. Загалом союз віддзеркалював їхні взаємні занепокоєння щодо російського експансіонізму. Дуалістична монархія з огляду на внутрішню слабкість усе більше залежала від військової та дипломатичної підтримки Німеччини, яка володіла більшими ресурсами завдяки своїй швидкій індустріалі-

зації та військової могутності після об'єднання в 1871 р. Усе це давало Німеччині значну перевагу у відносинах із Габсбурзькою імперією, яка опиралася на неї для забезпечення своєї стабільності. Це виводило їхню взаємодію на суттєвий рівень асиметрії. І хоча Австро-Угорщина перебувала в підпорядкованому становищі, вона все ж залишалася стратегічним союзником Німеччини.

Згодом австро-німецький союз 20 травня 1882 р. був доповнений договором між Німецькою імперією, Австро-Угорською імперією та Королівством Італія, що засвідчило створення Троїстого союзу, вектор якого був спрямований проти Французької республіки, Російської імперії та Великої Британії (Conybeare and Sandler, 1990, p. 1201).

Однак цей військово-політичний блок мав суттєву внутрішню асиметрію, яка полягала в різних потенціалах, впливах і геополітичних інтересах його учасників. Вона істотно вплинула на довгострокову стабільність пакту і його ефективність.

Провідною й рушійною силою союзу була Німеччина, для якої він був важливим інструментом стримування Франції. Австро-Угорщина й Італія були менш стабільними порівняно з Німеччиною, відносно слабшими як у військовому, так і в економічному відношенні. Центральна позиція Німеччини в Європі, її активна дипломатія та потужна армія зробили її основним гарантом альянсу. Австро-Угорщина, не маючи такої військової й економічної потужності, як Німеччина, здебільшого була зацікавлена в протидії російському впливу в Східній Європі та на Балканах.

Найменш впливовою й найслабкішою у військово-політичному блоці була Італія, яка прагнула убезпечити себе від агресії Франції та мала територіальні амбіції, що суперечили Австро-Угорщині й створювало певне напруження в союзі. Італія не впливала на прийняття рішень у союзі, не визначала його стратегію й цілком залежала від німецької підтримки, що відображало асиметричний характер відносин. Загалом розбіжність у стратегічних пріоритетах посилювала асиметрію відносин, оскільки Італія не завжди розділяла ті самі загрози, що й Німеччина та Австро-Угорщина.

Крім того, наприкінці XIX ст. Італія, з огляду на різке загострення британсько-німецьких відносин, збитки від митної війни, яку з 1880-х рр. почала проводити Франція проти Італії, змусили її шукати шляхи до зближення з Французькою республікою та Великою Британією. Тобто Італія почала змінювати свої зовнішньополітичні орієнтири й поступово дистанціюватися від своїх союзників, що підкреслювало нездатність Троїстого союзу протистояти зовнішнім впливам (Stevenson, 1997).

Отже, асиметрія всередині Троїстого союзу зробила його край вразливим. Її основу становили військове й економічне домінування Німеччини, розбіжності національних інтересів і внутрішні слабкості Австро-Угорщини, неоднозначна лояльність Італії. У сукупності це призвело до відсутності консолідації, єдності, що, зрештою, підірвало ефективність альянсу напередодні Першої світової війни.

Німеччина розглядала Францію як найбільшу загрозу через утрату Ельзасу-Лотарингії після франко-пруської війни. Мета дипломатії Бісмарка полягала в тому, щоб утримати Францію в дипломатичній ізоляції, тобто не дати їй можливості утворити союзи з провідними європейськими державами, зокрема з Росією чи Великою Британією. Це заклало б підґрунтя асиметричної структури влади, де Франція залишалася б у край складному становищі й не могла б кинути виклик Німеччині.

У XIX ст. дисбаланс влади та впливу, який мав глибокі й тривалі наслідки, асиметрія можливостей сприяли домінуванню європейських держав і створювали основу для майбутніх конфронтацій. Відносини Німеччини з Австрією, Італією, Росією та Францією відзначалися різним ступенем асиметрії, коли Німеччина використовувала свою військову, дипломатичну, економічну й технологічну перевагу для формування європейського балансу сил на свою користь.

Проте створення франко-російського союзу (1891–1893 рр.), який вразив усю Європу, оскільки це був союз авторитарної імперії й демократичної республіки, ознаменувало нову віху у відносинах між провідними європейськими державами. Франція та Росія сформували союз, який передував створенню Антанти й протистояв Троїстому союзу (Franc, 2016).

Щоб нейтралізувати загрозу з боку Троїстого союзу, Франція прагнула заручитися підтримкою Росії, що дало б змогу їй урівноважити Німецьку імперію, яка стрімко розвивалася. Зі свого боку, Росія була зацікавлена у співпраці з Францією, що дало б їй можливість захистити свій західний фронт від потенційної агресії з боку Німеччини й Австро-Угорщини. Хоча Росія й перебувала в союзі з Німеччиною згідно з Договором про перестраховання (1887–1890), проте закінчення терміну його дії робило Росію вразливою. До того ж Франція з її фінансовими можливостями була привабливим партнером для забезпечення позик і військової співпраці (Clark, 2014, p. 352).

Франко-російський союз є доволі цікавою ілюстрацією асиметрії в міжнародних відносинах, особливо якщо його розглядати з погляду влади, політичних систем і стратегічних інтересів. Хоча це був військово-політичний альянс, відносини між союзниками відзначалися значними відмінностями в геополітичних інтересах, військовій, економічній силі.

Франко-російський альянс, який виступав противагою військово-політичному блоку, очолюваному Німеччиною, послаблював асиметрію між супротивними сторонами і ставав прямим викликом домінуючій позиції Німеччини на європейській арені.

Однак цей дипломатичний альянс не був позбавлений ознак асиметрії, які проявлялися головним чином у військовому й економічному потенціалі обох країн, а також у різних геополітичних інтересах. Франція, на відміну від Росії, не володіла численною армією, натомість мала потужний флот і приділяла чималу увагу модернізації своїх збройних сил. Щоб компенсувати цю асиметрію, союзники змушені були координувати свої стратегії (Forgotten Books, 2018).

На характер співпраці між союзниками впливала й економічна асиметрія. Франція входила до групи індустріально розвинених держав, її фінансові установи вважалися надійними, тоді як Російська імперія була аграрною країною зі слабо розвинутою інфраструктурою та менш технологічно розвинутою порівняно з Францією (Girault, 1973, p. 467). Франція надавала значні кредити Росії для розвитку її промисловості й будівництва залізниць, що ще більше поглиблювало залежність Росії від французького капіталу. Цей економічний важіль дав Франції змогу суттєво впливати на Росію. Проте тоді вважалося, що Росія скористалася стратегічною залежністю Франції від свого єдиного союзника, щоб отримати якомога більше французьких інвестицій. Зокрема, у Росії міністра фінансів С. Вітте було звинувачено в тому, що він поставив під загрозу геополітичну й економічну незалежність Росії, щоб отримати фінансову підтримку Франції (Siegel, 2014).

На тлі конфронтаційних криз між країнами спостерігалась асиметрія й ці геополітичних інтересах. Франція та Росія мали спільні інтереси, які передбачали протидію Німецькій імперії. Але їхні інтереси не завжди збігалися, що створювало певний рівень асиметрії в союзі. Франція, заручившись підтримкою Росії, прагнула зміцнити свої політичні позиції в Європі після важкої поразки у франко-пруській війні, тоді як Росія мала наміри відстоювати свої інтереси на Балканах, у Східній Європі й Азії.

Прагнення Росії реалізувати свої стратегічні амбіції в Османській імперії (передбачали контроль проток Босфор і Дарданелли) та на Близькому Сході не завжди узгоджувалися з інтересами Франції, що створювало потенційне тертя всередині союзу. Також між республіканською Францією та авторитарною Росією були помітні ідеологічні контрасти, що іноді призводило до дипломатичного напруження. До того ж відмінності в політичній культурі й дипломатичній практиці також посилювали асиметрію у військово-політичному альянсі (Franc, 2016, p. 125).

Франко-російський альянс є класичним зразком того, як асиметричні сили можуть об'єднуватися для взаємної вигоди, але властива йому асиметрія встановлювала певні обмеження на ефективність його функціонування в довгостроковій перспективі. Асиметрія у відносинах між союзниками, безумовно, вплинула на характер їхньої співпраці, але обидві країни вважали цей союз необхідним для нейтралізації асиметрії та підтримки рівноваги сил у Європі на зламі століть. Протягом тривалого часу обидві країни були союзниками, але їхні стратегічні пріоритети мали певні розбіжності й загалом не були узгодженими. Хоча франко-російський альянс і демонстрував відносну стійкість, оскільки існувала необхідність взаємної безпеки, усе ж це був союз асиметричних партнерів (Clark, 2014, p. 457).

Військово-політичні блоки характеризувалися різними рівнями військового потенціалу, політичного впливу й стратегічних інтересів, що часто призводило до напруженості й реконфігурації. Дисбаланс сил, властивий цим альянсам, згодом відіграє значну роль у підготовці до Першої світової війни, оскільки різні країни намагалися використати свої асиметричні відносини, щоб або зберегти, або порушити баланс сил у Європі.

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, асиметрія військово-політичних альянсів означає нерівномірність сил і ресурсів між союзниками, що часто призводило до змін у балансі сил і відносинах між країнами.

У другій половині XIX ст. було створено широкий спектр асиметричних військово-політичних альянсів, сформованих політикою балансу сил, національними амбіціями й асиметрією потенціалів. Союзи передбачали нерівне партнерство, де країни-члени мали різні рівні влади, впливу та стратегічних інтересів. На відміну від симетричних альянсів, де країни-члени роблять однаковий внесок у досягнення цілей альянсу, в асиметричних союзах домінуючі сили мають більший вплив на прийняття колективних рішень.

Слабкіші держави об'єднувалися з могутнішими потугами, щоб забезпечити захист, економічні вигоди чи політичну підтримку, тоді як сильніші держави використовували ці альянси, щоб посилити свою владу, розширити свій вплив і зберегти домінування в ключових регіонах. Незважаючи на притаманний дисбаланс, військово-політичні альянси були визначальними для підтримки міжнародного порядку того часу.

Антагоністичні альянси складалися з домінуючих держав з різним ступенем впливу. Ці країни, намагаючись запобігти домінуванню іншої сили в Європі, займали ворожу позицію стосовно одна одної. Тож асиметричні альянси були стратегічними інструментами для домінуючих держав для реалізації своїх стратегічних цілей.

У Троїстому союзі Німеччина була домінуючою силою та мала непропорційний вплив на Австро-Угорщину й Італію. Цей військово-політичний блок не був позбавлений внутрішніх розбіжностей, і тому єдність, загальна згуртованість альянсу була слабкою.

Франко-російський альянс, попри економічну та військову асиметрію, був більш збалансованим, ніж Троїстий союз. Фінансова й військова підтримка Франції Росії певною мірою послабила асиметрію, але нестійкість у відносинах між країнами, внутрішня нестабільність Росії завжди залишалася потенційною загрозою для ефективності альянсу.

Загалом асиметричний характер обох альянсів є очевидним з огляду на їхні економічні, військові та дипломатичні можливості. Асиметричні альянси, що характеризуються нерівними взаємними зобов'язаннями, динамікою влади й стратегічними інтересами між державами-членами, відіграли вирішальну роль у формуванні геополітичного ландшафту напередодні Першої світової війни.

Перспективним напрямом подальших студій є розкриття економічного й колоніального виміру асиметрії союзів, що визначали характер європейської політики кінця XIX ст. Важливо також зосередити увагу на аналізі впливу асиметрії союзів на стабільність міжнародної системи та визначенні її уроків для сучасності.

References [Список використаної літератури]

- Bayly, C. (2003). *The Birth of the Modern World, 1780–1914*. Wiley-Blackwell [in English]. [Bayly C. *The Birth of the Modern World, 1780–1914*. Wiley-Blackwell, 2003. 576 p.]
- Breuilly, J. (1996). *The formation of the first German nation-state, 1800–1871*. Red Globe Press [in English]. [Breuilly J. *The formation of the first German nation-state, 1800–1871*. Red Globe Press, 1996. 160 p.]
- Clark, C. (2014). *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*. Harper Perennial [in English]. [Clark C. *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*. Harper Perennial, 2014. 736 p.]
- Conybeare, J. and Sandler, T. (1990). The Triple Entente and the Triple Alliance 1880–1914: A Collective Goods Approach. *American Political Science Review*, 84(4), 1197–1206 [in English]. [Conybeare J. and Sandler T. The Triple Entente and the Triple Alliance 1880–1914: A Collective Goods Approach. *American Political Science Review*. 1990. Vol. 84(4). P. 1197–1206.]
- Forgotten Books (2018). *The Franco-Russian Alliance: Origins of the Alliance, 1890–1893, Military Convention, 1892–1899, and Naval Convention, 1912* [in French]. [Forgotten Books. *L'Alliance Franco-Russe: Origines de l'Alliance, 1890–1893, Convention Militaire, 1892–1899 Et Convention Navale, 1912*, 2018. 459 p.]
- Franc, C. (2016). Military History – The Franco-Russian Alliance (I). The Genesis of the 1893 Alliance. *Revue Défense Nationale*, 787, 124–126. Retrieved from: <https://shs.cairn.info/revue-defense-nationale-2016-2-page-124?lang=fr> [in French]. [Franc C. Histoire militaire – L'Alliance franco-russe (I). La genèse de l'Alliance de 1893. *Revue Défense Nationale*. 2016. № 787. P. 124–126. URL: <https://shs.cairn.info/revue-defense-nationale-2016-2-page-124?lang=fr> (дата звернення: 12.04.2025).]
- Girault, R. (1973). *Russian Loans and French Investments in Russia, 1887–1914*. Paris: Librairie Armand Colin [en in French]. [Girault R. *Emprunts Russes Et Investissements Français En Russie, 1887–1914*. Paris : Librairie Armand Colin, 1973. 618 p.]
- Lieven, D. (2003). *Empire: The Russian Empire and Its Rivals*. Pimlico [in English]. [Lieven D. *Empire: The Russian Empire and Its Rivals*. Pimlico, 2003. 486 p.]
- Pfanzte, O. (1963). *Bismarck and the Development of Germany: The Period of Unification, 1815–1871*. Princeton University Press [in English]. [Pfanzte O. *Bismarck and the Development of Germany: The Period of Unification, 1815–1871*. Princeton University Press, 1963. 510 p.]
- Sedouy, J. (2009). *The European Concert. The Origins of Europe, 1814–1914*. Fayard [in French]. [Sedouy J. *Le concert européen. Aux origines de l'Europe, 1814–1914*. Fayard, 2009. 483 p.]

- Siegel, J. (2014). The Rise of the Franco-Russian Financial Alliance, 1894–1903. Oxford Academic, 12–49. Retrieved from: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199387816.003.0002> [in English].
- [Siegel J. The Rise of the Franco-Russian Financial Alliance, 1894–1903. Oxford Academic, 2014. P. 12–49. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199387816.003.0002> (дата звернення: 07.04.2025).]
- Stevenson, D. (1997). Militarization and Diplomacy in Europe before 1914. *International Security*, 22, 1, 125–161. Retrieved from: <https://doi.org/10.1162/isec.22.1.125> [in English]. [Stevenson D. Militarization and Diplomacy in Europe before 1914. *International Security*. 1997. Vol. 22. № 1. P. 125–161. URL: <https://doi.org/10.1162/isec.22.1.125> (дата звернення: 10.04.2025).]
- Womack, B. (2006). China and Vietnam: The Politics of Asymmetry. New York: Cambridge University Press [in English]. [Womack B. China and Vietnam: The Politics of Asymmetry. New York : Cambridge University Press, 2006. 281 p.]
- Womack, B. (2016). Asymmetry and International Relationships. New York: Cambridge University Press [in English]. [Womack B. Asymmetry and International Relationships. New York : Cambridge University Press, 2016. 220 p.]

Стаття надійшла до редакції 26.08.2025
Дата рекомендації до друку 25.09.2025
Стаття опублікована 10.11.2025

Derevianko I. P.

Department of International Relations and Strategic Studies
State Non-Commercial Company “State University “Kyiv Aviation Institute”
Lubomyra Huzara ave., 1, Kyiv, 03058, Ukraine

ASYMMETRY OF MILITARY-POLITICAL ALLIANCES IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Summary

The article focuses on the asymmetry of military-political alliances in the second half of the 19th century, in which relations were shaped according to the strategic goals and perspectives of both stronger and weaker states. The second half of the 19th century marked a new stage in the development of military-political alliances, driven by the political and military dynamics of the time. Asymmetric relations in the modern period within alliances were determined by various factors, including political, military, economic, and technological inequality between states and regions. Military-political blocs were characterized by different levels of military potential, political influence, and strategic interests, which often led to tensions and reconfigurations. The imbalance of power inherent in these alliances later played a significant role in the preparation for the First World War, as different countries sought to use their asymmetric relations either to preserve or to disrupt the balance of power in Europe. In the Triple Alliance, Germany was the dominant force and exerted disproportionate influence over Austria-Hungary and Italy. This military-political bloc was not free from internal disagreements, and therefore the unity and overall cohesion of the alliance remained weak. The Franco-Russian alliance, despite economic and military asymmetry, was more balanced than the Triple Alliance. France's financial and military support for Russia somewhat reduced the asymmetry, but instability in relations between the two countries, as well as Russia's internal unrest, always posed a potential threat to the alliance's effectiveness. It has been found that the asymmetric nature of both alliances is evident in view of their potentials. Asymmetric alliances, characterized by unequal mutual obligations, power dynamics, and strategic interests among member states, played a decisive role in shaping the geopolitical landscape on the eve of the First World War.

Key words: asymmetry, asymmetric relations, military-political alliances.